

Na Državnem pravobranilstvu (le) 254 zahtev za vrnitev po vojni zaplenjenega imetja, rešenih 17

Avnojski in sklep ustavnih sodnikov "rešujeta" sodišča

Posebne volje za vračanje zaplenjenega premoženja ni, če pa že, so postopki nerazumljivo dolgi, pravi avtor študije o (po)vojnih zaplembah v Sloveniji dr. Milko Mikola

Do začetka tega meseca je bilo pri Državnem pravobranilstvu vloženi 254 zahtev za vrnitev po vojni zaplenjenega premoženja na osnovi po osamosvojitvi Slovenije razveljavljene kazenske sodbe. Pravnomočno končanih je (le) 17 zadev. Zaplenjene nepremičnine so bile vrnjene v naravi, za premoženje, ki ga ni bilo mogoče vrniti, je država plačala dobrih 117 milijonov tolarjev, v nekaj primerih pa je bila odškodnina že odmerjena v obveznicah in delnicah Republike Slovenije, tako kot so 1998. predvidele zadnje spremembe in dopolnitve zakona o izvrševanju kazenskih sankcij.

Kolikšen je celoten obseg zahtevanega premoženja v teh postopkih, tega podatka Državno pravobranilstvo nima, ker se praviloma šele v postopkih ugotavlja, kakšno premoženje je bilo po vojni zaplenjeno in ali ga je mogoče vrniti v naravi. Seštevek zahtevkov tistih, ki so navedli, kolikšno odškodnino zahtevajo za nevtrajeno premoženje, pa znaša nad 21 milijard tolarjev.

27 tisoč zaplemb do leta 1952

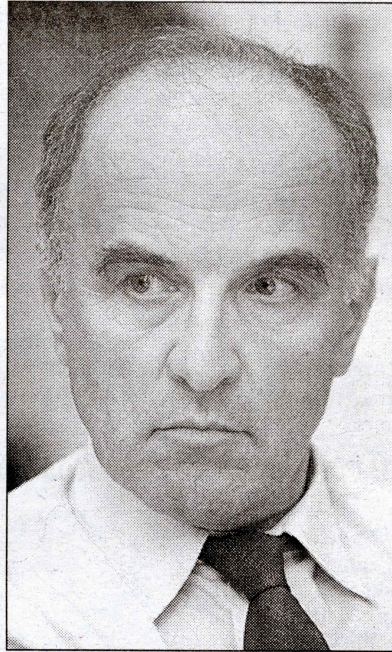
Pojem zaplembe je jugoslovanska kazenska zakonodaja poznala vse do leta 1990. Ali so bili jugoslovanski in slovenski zaplembeni predpisi skladni z načeli mednarodnega prava, je sredi devetdesetih let pričelo ugotavljati Ustavno sodišče Republike Slovenije. Pri presoji je upoštevalo njihovo (ne)usklajenost s slovensko ustavo in z načeli mednarodnega prava in je pod lupo vzelo vse pomembnejše zaplembe predpise ter vsaj za nekatere neskladnost tudi ugotovilo. O zloglasnem 28. členu Zakona o zaplembi imovine in opravljanju zaplembe, ki je predvideval razlastitev tistih, ki so bili med vojno sodno ali zunajodnodno usmrčeni kot domnevni vojni zločinci in narodni sovražniki ali pa so tik pred koncem vojne zbežali v tujino, likvidiranci in ubežniki pred partizansko vojsko, med katerimi je bilo največ domobrancev, ki so se spomladi leta 1945 umaknili na avstrijsko Koroško, so ustavni sodniki spomladi leta 1998 tako na primer presodili, da ni bil v skladu s splošnimi in pravnimi načeli, ki so jih v času njegove uveljavitve priznavali civilizirani narodi, niti s tedanjimi ustavnimi načeli. Zaplembe po 28. členu so bile po številu takoj za zaplembami nemškega premoženja. Samo do sredine 1946. leta je bilo po podatkih, ki jih je v še sveži študiji Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943-1952 zbral dr. Milko Mikola iz Zgodovinskega arhiva Celje, eden prvih,

ki se je sistematično lotil obdelave zanesljivo ene slabše raziskanih tem slovenske (po)vojne zgodovine, izvršenih nad 24 tisoč zaplemb tako imenovanega sovražnikovega premoženja, skupno število zaplemb med letoma 1945 in 1952 po Mikoli dosega številko 27 tisoč.

Največ je bilo zaplemb nemškega imetja. Dr. Mikola jih ocenjuje na okrog 20 tisoč. Izrekli so jih na narodnostni osnovi, brez predhodnega ugotavljanja krivde, ali kot stransko kazni za storjena kazniva dejanja. Nemški podjetniki so bili obtoženi gospodarskega in kulturno-političnega sodelovanja z okupatorjem. Prav vsi sodni procesi niso bili montirani, ker so nekateri nemški podjetniki med vojno na svoj način resnično sodelovali v nacističnih raznarodovalnih ukrepih proti Slovincem ali pa so pristali na gospodarsko sodelovanje z okupatorjem, pravi dr. Milko Mikola, toda prav tako ni bilo malo primerov, v katerih so bili obsojeni slovenski podjetniki. Ali Židje. Marka Rosnerja in Wilhelma Lariča, lastnika velikih tekstilnih podjetij v Mariboru, je, tako dr. Mikola, vojaško sodišče na primer obsodilo, da sta že pred vojno širila nacistično propagando, mestna zaplembeniška komisija pa ju je razglasila za Nemca in jima zaplenila premoženje. Da je lahko zaplenila premoženje, ju je razglasila za osebi nemške narodnosti, vojaško sodišče pa ju je obravnavalo kot Žida. In to ni bil edini tovrstni paradoks. Nič bolje se ni godilo številnim med okupacijo izgnanim slovenskim podjetnikom. Nacisti so jim zaplenili premoženje in jih izgnali, da bi lažje uničili slovenstvo, ko pa so se vrnili, se jih je s podržavljenjem podjetij lotila še komunistična oblast, pravi dr. Mikola.

Maribor v vrhu

Zaplembe, izrečene pripadnikom nemške manjšine, so bile po dr. Mikoli tudi najsurovejše. Spremljal jih je izgon iz države in krivdo za to, da danes o nemški manjšini v Sloveniji govorimo samo še kot o 'ostanku ostankov', je po mnenju dr. Milka Mikole mogoče iskati prav v zaplembah. Ker so največji delež predstavljale zaplembe imetja državljanov nemškega rajha, Maribor, v katerem je (že) pred vojno živelo veliko Nemcev, pomemben del njegove industrije pa je bil v nemških rokah, v tej statistiki izstopa z nad 7000 zaplembami nemškega imetja. Po ugotovitvah dr. Mikole je bila najaktivnejša zaplembeniška komisija okraja Maribor - desni breg. Da bi zaplenila čim več imetja, je

Dr. Milko Mikola: "Maribor, v katerem je (že) pred vojno živelo veliko Nemcev, v statistiki izstopa z nad 7000 zaplembami nemškega imetja."

zaplembeni ukrep izrekala celo svojcem partizanov. V novomeškem okrožju je izstopal okraj Kočevje - s kočevskimi Nemci. Njihovo premoženje je bilo po vojni zaplenjeno, število zaplemb je podobno mariborskemu. Na tretjem mestu po številu zaplemb nemškega premoženja je bilo Celje. Tudi zaplembe, izrečenih pred vojaškimi sodišči, je bilo največ na Štajerskem, ker so tudi pred vojaška sodišča prišli predvsem nemški podjetniki.

Z zaplembami je bila do konca leta 1945 razlašena in podržavljena večina zasebnega sektorja v industriji, bančništvu in veletrgovini. Aprila leta 1946 je bil delež zaposlenih v zasebnem sektorju le še 7,8-odstoten. Ob nacionalizacijah leta 1946 in 1948 je bilo podržavljenje večinoma že opravljeno.

Partija je s tem, pravi dr. Mikola, prevzela oblast tudi v gospodarstvu, da bi prikrla pravo naravo zaplemb, pa jih je skušala prikazati ne kot razlastitveni, ampak kot kazenski ukrep zaradi sodelovanja z okupatorjem. Taka "patriotična nacionalizacija", kot je poveljna oblast cinično poimenovala zaplembe, je lahko zaradi domnevnega gospodarskega sodelovanja z okupatorjem zadela kateregakoli podjetnika.

Zakaj se komunistom po vojni ni mudilo z nacionalizacijo? Takojšnja nacionalizacija bi lahko poslabšala med-

narodni položaj države, prinesla pa bi tudi nadležno obveznost: odškodnino. Pri zaplembi, razumljeni kot (stranska) oblika kazni, pa je odškodnina odpadla, obsojenim na zaplembo premoženja so izrekli zaporno kazen in jim za določen čas odvzeli tudi politične pravice - za oblast tako niso mogli biti več niti potencialno nevarni, odgovarja dr. Mikola, dodajajoč, da ni naključje, da se obdobje najboljše fizičnih likvidacij domnevnih in resničnih nasprotnikov komunističnega režima povsem prekriva z množičnimi zaplembami premoženja. Zaplembe so za povojnimi množičnimi poboji druga strahota, ki jo je komunistični režim storil slovenskemu narodu, pravi dr. Mikola. Predstavljale so obliko državnega terorja, z njimi (in drugimi oblikami razlastitve) je bilo prizadetih več deset tisoč ljudi. Obsojeni so bili na zaporno kazen, mnogi tudi na smrt.

Zakaj tako malo revizij

Kaj dr. Milko Mikola pravi o reviziji postopkov? Da v Sloveniji ni posebne volje za vračanje po vojni zaplenjenega premoženja, če pa že, so postopki nerazumljivo dolgi. Statistika Državnega pravobranilstva teh ugotovitev kajpak ne ovirja. Toda zakaj je zahtevkov za vrnitev zaplenjenega premoženja tako malo, ko pa je šlo število zaplemb v tisoče? Odgovor skriva avnojski odlok iz novembra leta 1944, po katerem ljudi nemškega izvora (in teh je bilo med žrtvami zaplemb največ) ni čakala samo zaplemba oziroma podržavljenje premoženja, ampak so samodejno izgubili tudi jugoslovansko državljanstvo - krivi ali nedolžni -, s tem pa tudi pravico do vrnitve zaplenjenega. To pravno prepooved je Ustavno sodišče RS konec leta 1997 še dopolnilo z določbo, da morajo tisti, ki jim je bilo premoženje zaplenjeno kot pripadnikom nemško govoreče skupine, ali njihovi svojci, dokazati nedolžnost oziroma nepripadnost okupatorju. Nekaterim je to uspelo, vsem ne, ti postopki pa še tečejo. V zakonodajnem postopku je tudi predlog dopolnitve zakona o popravni krivici, ki podaljšuje rok za vložitev prošnje za pridobitev statusa političnega zapornika oziroma rok za vložitev zahtevkov za revizijo sodb. Vendar bodo slovenski državljani z izkušnjo zaplembe to zakonsko možnost lahko izkoristili, tujci pa samo, če bodo lahko dokazali, da so bili njihovi predniki ali oni sami med vojno lojalni partizanom in da je bil zanje avnojski sklep krivičen.

Vanessa Čokl